

راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان

سیدعلی بدری* - استادیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

خلیل رحمانی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس

مجید سجاسی قیداری - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی

امید حسن‌پور - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز

پذیرش نهایی: ۱۳۹۰/۴/۳۰

دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۹/۱۵

چکیده

امروزه از جمله فرصت‌های جدید اقتصادی و اجتماعی و اکولوژیکی که به دلیل نیازهای جهانی به شدت در حال رشد و گسترش است، صنعت گردشگری است. کشور ایران به دلیل دارا بودن پتانسیل‌های متنوع و گسترده همواره به عنوان یکی از کانون‌های گردشگری در قلمرو سرزمینی مطرح بوده است. از همین رو، از میان فرصت‌های گردشگری موجود در کشور، جاذبه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای بکر و آب‌وهوای مناسب، زمینه را برای توسعه اکوتوریسم، بیش از دیگر جنبه‌های گردشگری تقویت می‌کند. در این زمینه، انجام برنامه‌ریزی با رویکرد جدید مشارکتی و راهبردی می‌تواند یکی از شیوه‌های بهره‌برداری از این فرصت‌ها برای شهرهای میانی با پتانسیل‌های اکوتوریسم باشد. در این میان مناطق روستایی شهرستان مریوان به دلیل موقعیت جغرافیایی آن دارای پتانسیل‌های فراوان اکوتوریسم است که تاکنون به دلایل متعدد، استفاده بهینه و پایدار از این فرصت‌ها نشده است. لذا در این مطالعه براساس رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی مشارکتی و با استفاده از روش‌شناسی توصیفی - تحلیلی (تلفیقی از روش کمی و کیفی) و به‌کارگیری مدل SWOT، کوشش شده است تا راهبرد اصلی برای اقدام در زمینه توسعه اکوتوریسم شهرستان مریوان از دیدگاه ۵۰ نفر از کارشناسان و ۱۵۰ نفر از مردم محلی به عنوان نمونه، شناسایی و ارائه گردد. یافته‌ها نشان می‌دهد که به منظور تقویت و توسعه اکوتوریسم پایدار در شهرستان مریوان، لازم است راهبردهای متنوعی به عنوان مجموعه‌ای راهبردی برای سیاست‌گذاری و مدیریت و برنامه‌ریزی اکوتوریسم مورد توجه قرار گیرند.

کلیدواژه‌ها: اکوتوریسم، توسعه پایدار، برنامه‌ریزی راهبردی، مدل SWOT، شهرستان مریوان

مقدمه

توسعه صنعت گردشگری برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک‌محصولی مواجه‌اند، اهمیت فراوانی دارد. اقتصاد کشور ما نیز اتکای شدیدی به درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام دارد و متغیرهای کلان اقتصادی با دنباله‌روی از قیمت جهانی نفت در طول زمان دچار نوسانات شدیدی می‌شوند، به طوری که روند حاکم بر متغیرهایی چون تولید ناخالص ملی، سرمایه‌گذاری ناخالص، درآمد سرانه و مانند آن، در سه دهه اخیر اقتصاد ایران به خوبی این موضوع را نمایان می‌سازد. بیکاری از دیگر مسائل مبتلابه اقتصادی است که با توجه به جوان بودن جمعیت کشور، نیاز به ایجاد فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان، امری حیاتی تلقی می‌شود. از سوی دیگر، لزوم توجه جدی به مقوله سیر و سیاحت و گردشگری، به عنوان پدیده‌ای نو در زندگی ماشینی قرن بیست‌ویکم، ضرورت کاملاً محسوسی است و اهمیت آن روز به روز در دنیا افزایش می‌یابد، زیرا با روند رو به تزاید فناوری و ماشینی شدن زندگی در جوامع و گسترش اختراعات و اکتشافات جدید که انسان را به شهرها به عنوان محورهای تحول وابسته می‌کند، زندگی شهری با مشکلات فراوان گسترده‌ای مواجه شده است (Butler, 2002, 14). بنابراین، به منظور تنوع بخشیدن به منابع رشد اقتصادی و درآمدهای ارزی و همچنین ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، توسعه صنعت گردشگری و فعالیت‌های اقتصادی وابسته به آن، به منظور فراهم کردن زمینه‌های اوقات فراغت برای شهروندان، دارای اهمیت فراوانی است (نویل‌گر، ۱۹۷۵). البته تأکید بر اهمیت صنعت گردشگری در ایران بدین دلیل است که این کشور از نظر جاذبه‌های گردشگری جزو ۱۰ کشور نخست جهان است و ظرفیت بالقوه بالایی برای گسترش جهانگردی و گردشگری در سطوح مختلف بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی در انواع گوناگون گردشگری دارد که می‌تواند ابزار قدرتمندی برای تقویت فرصت‌های اقتصادی به شمار آید (کرمانی و امیریان، ۱۳۸۳، ۳). در این میان اکوتوریسم به عنوان یکی از بخش‌ها و زیرمجموعه‌های مهم و اصلی گردشگری بسیار اهمیت دارد، و این تیپ از گردشگری در مناطق جغرافیایی با پتانسیل بالای طبیعی و جاذبه‌های محیطی مورد توجه ویژه‌ای است. به طور کلی وضعیت جغرافیایی کشور ما و

گوناگونی مناطق مختلف آن از نظر شرایط طبیعی (اقلیمی، توپوگرافی، هیدرولوژیکی)، در مجموع جاذبه‌هایی در خور تأمل به شمار می‌آید. از طرفی جاذبه‌های طبیعی مانند آب‌درمانی (سرعین اردبیل)، لجن‌درمانی (ساحل دریای ارومیه)، غارنوردی (غارعلیصدر)، صید و شکار آبیان، ماسه‌نوردی در صحرا، روستاگردی، کوچ‌نشینی (در تطابق آن با شرایط اقلیمی)، بیداری در شب‌های کویر و ستاره‌بینی، غواصی، کوه‌نوردی، شکار (ده‌چشمه و زنگی‌آبادی، ۱۳۸۷، ۲)، سواحل مرجانی دریاها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها، جزایر، بیشه‌زارها و نقاط سرسبز و خرم، گیاهان وحشی، جنگل‌ها، پارک‌های ملی، نواحی تفرجگاهی، مناطق کوهستانی و بیلاقی، پتانسیل‌های ورزشی و تفریحی مانند غارپیمایی، کوه‌نوردی، کوه‌پیمایی، کاوش‌های زمین‌شناختی، پیاده‌روی در طبیعت، شنا، قایقرانی، ماهیگیری، استفاده از غذاهای دریایی، جاذبه‌های مؤثر در درمان مانند چشمه‌های آب معدنی و حتی مناطق بیابانی و کویری از کانون‌ها و جاذبه‌های گردشگری پذیر این نوع از جهانگردی است (رضوانی، ۱۳۷۹، ۲۳۲).

تاکنون مطالعات گوناگونی در زمینه گردشگری و اکوتوریسم صورت گرفته است که از جمله آنها می‌توان به مطالعه محمدی ده‌چشمه و همکاران در مقاله‌ای با عنوان "امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT"، با بررسی نقاط ضعف و قوت یا فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری طبیعی استان، به این نتیجه می‌رسد که مهم‌ترین مشکل توسعه گردشگری طبیعی در استان، به‌رغم دارا بودن قابلیت‌های فراوان، ضعف مدیریتی و نیز زیرساخت‌هاست (محمدی ده‌چشمه و زنگی‌آبادی، ۱۳۷۸). دیگر اینکه، در مطالعه نوحه‌گر و همکاران در پژوهشی با عنوان "ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT" به ارزیابی قابلیت‌ها و توانمندی‌های جزیره قشم در زمینه گردشگری طبیعی پرداخته می‌شود و استراتژی حداکثر استفاده اقتصادی از ورود طبیعت‌گردان با حفظ ارزش‌های جزیره به‌مثابه بهترین نوع استراتژی برای توسعه گردشگری جزیره کیش معرفی می‌گردد (نوحه‌گر و همکاران، ۱۳۸۸).

شهرستان مریوان، واقع در محدوده استان کردستان، از جمله این مناطق محدوده غرب کشور است که به دلیل دارا بودن پتانسیل‌های طبیعت‌گردی، می‌تواند به عنوان یکی از

قطب‌های گردشگری کشور مطرح باشد. وجود دریاچه زریوار، مجتمع پارک ساحلی زریوار، دشت بیلو، قمچیان، دشت ناوطاق، وجود کوه‌های سر به فلک کشیده و دره‌های زیبای آن و همچنین منطقه بسیار زیبای اورامان از جمله جاذبه‌های گردشگری این شهرستان به شمار می‌آیند. از این رو مقاله حاضر سعی دارد توانمندی‌ها و فرصت‌های اکوتوریسم شهرستان مریوان را با استفاده از مدل راهبردی SWOT بررسی کند، و همچنین وضعیت موجود آن و نیز راهبردها و نقاط ضعف و قوت را برای ارائه راهکارهای لازم به منظور توسعه اکوتوریسم تشریح و موشکافی کند، زیرا اتخاذ نگاه راهبردی و آینده‌نگر از جمله ضرورت‌های برنامه‌ریزی و مدیریت امروزی به شمار می‌آید. از این طریق می‌توان سیاست‌گذاری‌های مناسبی را با چشم‌انداز روشن از طریق توجه به کلیه عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار در اکوتوریسم منطقه تدوین کرد و به ارائه آن به عنوان نقشه راهنما برای مدیران و برنامه‌ریزان محلی پرداخت.

مبانی نظری

اکوتوریسم از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در نقاط مختلف جهان به شمار می‌آید که فرصت بسیار مناسبی را در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد تا از اهمیت حفظ فرهنگ‌ها و چگونگی محافظت از فرهنگ‌های محلی و طبیعت آگاهی یابند. این شرایط می‌تواند درآمد خوبی را برای جوامع محلی و نواحی دوردست طبیعی به وجود آورد. شهرت اکوتوریسم در این است که ابزار مناسبی برای محافظت از نواحی به شمار می‌آید. اجرا و توسعه اکوتوریسم نتایجی را به دنبال دارد، که عبارت‌اند از:

- افزایش اهمیت نواحی حفاظت‌شده و اکوسیستم‌ها، و بالا بردن ارزش اقتصادی آنها؛
- ایجاد درآمد مستقیم برای نواحی حفاظت‌شده؛
- ایجاد درآمد مستقیم و غیرمستقیم برای جوامع محلی، و افزایش انگیزه آنها در حفاظت از محیط زیست؛
- منجر شدن به شکل‌گیری تشکیلات منسجم برای پایش از نواحی محافظت‌شده در سطح جوامع محلی و ملی؛

• ارتقای فرهنگ استفاده پایدار از منابع طبیعی و منجر شدن به کاهش تهدیدات جوامع زیستی (درام و مور، ۱۳۸۸، پیش‌گفتار).

با توجه به آنچه که بیان شد، اکوتوریسم نوعی گردشگری مسئولانه انسان در محیط طبیعی است که علاوه بر منفعت‌های مادی و غیرمادی به دنبال حفظ محیط زیست است، و نتیجه آن برقراری پیوند میان پایداری از ابعاد مختلف با اکوتوریسم خواهد بود (نظری، ۱۳۸۸، ۲). به عنوان نمونه، باتلر گردشگری پایدار را نوعی از گردشگری تعریف می‌کند که بتواند در یک محیط معین در زمان نامحدود ادامه یابد و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط زیست صدمه نزند و تا بدان حد فعال باشد که به توسعه دیگر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه‌ای وارد نیاورد. از این‌رو گردشگری پایدار آن نوع گردشگری است که توسعه را تسهیل کند (Butler, 1996, 4). از سویی دیگر، براساس رویکرد نظری توسعه پایدار، اکوتوریسم می‌تواند به عنوان شکلی از گردشگری پایدار عمل کند و منفعت‌هایی را برای نسل حاضر و نسل‌های آینده به همراه آورد (دوها بوجسام، ۱۳۸۴، ۲). زیرا امروزه بیشتر مناطق طبیعی باقی‌مانده از چند راه حفاظت می‌شوند، که اکوتوریسم یکی از آنهاست. اصولاً اکوتوریسم راهبردی است برای کنترل مناطق حفاظت‌شده. این نوع از گردشگری با هدف چندجانبه - یعنی حفاظت از محیط زیست، احترام به جوامع محلی و ارتقای مؤلفه‌های فرهنگی جوامع میزبان - سروکار دارد که این اهداف با مفهوم توسعه پایدار هم‌خوانی دارند و شعار اصلی آن «سفر مسئولانه به مناطق طبیعی به منظور حفظ محیط زیست و بهبود اوضاع اقتصادی جوامع محلی» است (درام و مور، ۱۳۸۸، مقدمه). گردشگری‌ای که از لحاظ اکولوژیکی پایدار باشد، یعنی به نیازهای فعلی گردشگران طبیعت پاسخ دهد و به حفظ و گسترش فرصت‌های موجود برای آینده بپردازد و به جای صدمه زدن به زیست‌بوم (اکولوژی) در جهت پایداری آن تلاش ورزد، اکوتوریسم پایدار خوانده می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱. اصول اکوتوریسم پایدار

حفاظت و استفاده پایدار از منابع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، بسیار مهم است و موجب ادراک بلندمدت کسب و کار می‌شود.	استفاده از منابع پایدار
کاهش بیش از حد مصرف و جلوگیری از هزینه‌های بازسازی صدمات درازمدت زیست‌محیطی و کمک به کیفیت گردشگری.	کاهش بیش از حد مصرف و ضایعات
حفظ و ترویج تنوع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی برای گردشگری پایدار و ایجاد پایه در درازمدت ضروری است.	مدیریت تنوع زیستی
توسعه گردشگری که در چارچوب برنامه ریزی استراتژیک منسجم ملی و محلی است. ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی، موجب افزایش قابلیت زنده ماندن طولانی‌مدت گردشگری خواهد شد.	مجموع‌های گردشگری در برنامه‌ریزی
گردشگری که به پشتیبانی از طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی محلی و هزینه‌های زیست‌محیطی و تخمین سود طولانی‌مدت با اقتصاد و اجتناب از آسیب‌های زیست‌محیطی کمک می‌کند.	حمایت از اقتصادهای محلی
مشارکت کامل جوامع محلی در بخش گردشگری نه تنها بیمه‌های اجتماعی و محیط زیست را بهبود می‌بخشد بلکه به کیفیت پروژه‌های گردشگری نیز کمک می‌کند.	جوامع محلی درگیر
مشاوره بین صنعت گردشگری و سازمان‌های جوامع محلی و نهادها در صورتی ضروری است که آنها در کنار یکدیگر و در حل بالقوه تضاد منافع کمک کنند.	مشاوره و سهامداران عمومی
آموزش کارکنان و ادغام گردشگری پایدار به شیوه‌های کار، همراه با استخدام پرسنل در تمام سطوح، و بهبود کیفیت محصول گردشگری.	آموزش کارکنان
بازاریابی را گردشگران کامل فراهم می‌کنند و مسئولان با توجه به اطلاعات طبیعی و اجتماعی و محیط‌های فرهنگی در مناطق مقصد را افزایش می‌دهند و رضایت مشتری را بهبود می‌بخشند.	بازاریابی گردشگری مسئولانه

منبع: Blamey, 2001, 21

- سدلر در مدل اکوتوریسم پایدار، بر سه دسته هدف‌های اساسی تأکید می‌کند:
- هدف‌های اجتماعی: شامل تأمین مزایای اجتماعی، مشارکت در برنامه‌ریزی، آموزش و اشتغال؛
 - هدف‌های اقتصادی: شامل تأمین مزایای اقتصادی برای جامعه محلی و پایایی اقتصادی صنعت؛ و

- هدف‌های زیست‌محیطی: شامل کمک به حفظ منابع طبیعی، اجتناب از تخریب منابع، مدیریت عرضه و پذیرش ارزش منابع است و محل تلاقی این سه هدف (شکل ۱) «طبیعت‌گردی» خوانده می‌شود (زاهدی، ۱۳۸۲، ۶).

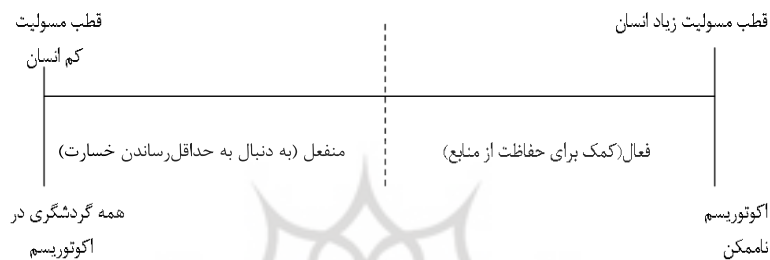

شکل ۱. مدل اکوتوریسم پایدار

منبع: زاهدی، ۱۳۸۲، ۶

بدین ترتیب در اکوتوریسم، بازدید از مناطق بکر طبیعی به نحوی است که با محافظت از اکوسیستم، به شأن جوامع محلی نیز توجه می‌گردد و احترام گذاشته می‌شود (Ricklefs, 2001, 484); بین منابع طبیعی و جامعه محلی و گردشگران توازن برقرار می‌شود؛ و در نهایت علاوه بر بهره‌مندی از محیط‌زیست، از طریق به حداقل رساندن تأثیرات منفی بر طبیعت، به ایجاد محیط زیستی پایدار یاری می‌رساند (Fennell, 2000, 41; ESCAP, 2003, 47); در عین حال زمینه مشارکت اقتصادی-اجتماعی (Scace, 1992, 14; Tisdell, 2000, 534)

جمعیت بومی را فراهم می‌آورد و به ارتقای رفاه جامعه میزبان نیز کمک می‌کند (زاهدی، ۱۳۸۵، ۹۰-۸۹). بنابراین پیوندهای عمیقی بین انسان، محیط زیست و گردشگری در الگوی اکوتوریسم برقرار است که به میزان دخالت انسان‌ها در محیط زیست و یا حفاظت آنها، پیوستار اکوتوریسم در محدوده‌های جغرافیایی شکل می‌گیرد (شکل ۲).

شکل ۲. الگوهای پیوسته از اکوتوریسم

به لحاظ وجود چالش‌های اقتصادی، نیاز به تنوع فرصت‌های شغلی، محافظت از محیط زیست، و تأمین اوقات فراغت شهروندان، امروزه توجه به طبیعت‌گردی به عنوان الگوی فضایی گردشگری در طبیعت، مورد تأکید برنامه‌ریزان و مدیران شهری قرار گرفته است (شکل ۳).

شکل ۳. اکوتوریسم به مثابه نوعی فرصت

از آنجا که اکوتوریسم در قرن بیست و یکم بسیاری از فضاهای جغرافیایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و الگوی فضایی جدیدی را در نواحی مختلف جغرافیایی شهرها و طبیعت‌های بکر با چشم‌اندازهای زیبای پیرامون شهرها به وجود می‌آورد، نقش انسان در واقع حفظ محیط زیست فرض می‌شود. بنابراین، تفرجگاه‌های محیط طبیعی حاشیه شهرهای بزرگ (Timothy, 2005, 13)، عمدتاً به دلیل بعد زمانی و فضایی کوتاه و همچنین توانایی استفاده بیشتر افراد طبقه متوسط در روزهای آخر هفته، جایگاه والایی یافته است (مافی و سقایی، ۱۳۸۷، ۲۳). زیرا این فضاها زمینه‌ساز استراحت، تمدد اعصاب (Weaver, 2006, 19)، گذران اوقات فراغت و انجام سرگرمی محسوب می‌شوند (مافی و سقایی، ۱۳۸۳، ۱۶۸)، و افزایش شمار گردشگران نیز به گسترش خدمات و تسهیلات و افزایش درآمد و سطح اشتغال می‌انجامد (Fleischer, 2005, 495).

منطقه مورد مطالعه

شهرستان مریوان با وسعتی برابر ۳۲۲۹/۵ کیلومترمربع یکی از شش شهرستان واقع در محدوده سیاسی استان کردستان است که در غرب ایران قرار دارد و به خاطر دارا بودن فضاهای متنوع طبیعی با جاذبه‌های بکر، در زمره یکی از مناطق مهم طبیعت‌گردی کشور جای می‌گیرد (شرکت تحقیقات جهاد آب و آبخیزداری، ۱۳۸۵، ۷۶). علاوه بر آن، منطقه مذکور به دلیل مجاورت با شهرستان سلیمانیه کشور عراق و داشتن ۱۰۰ کیلومتر مرز مشترک، جزو مناطق مهم مرزی کشور محسوب می‌شود. این شهرستان در میان سلسله جبال زاگرس محصور شده و متوسط ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۲۰ متر است. شهرستان مریوان با جاذبه‌های فراوان طبیعی، یکی از زیباترین و پرجاذبه‌ترین مناطق استان کردستان و غرب کشور است که از جمله آنها می‌توان به مواردی که در پی می‌آیند اشاره کرد (جدول ۲):

دریاچه زریوار: این دریاچه مهم‌ترین تالاب و کم‌نظیرترین جاذبه آبی در غرب کشور محسوب می‌شود که در فاصله اندکی از شهر مریوان و در ارتفاع ۱۲۸۵ متری سطح دریا قرار گرفته است. دور تا دور دریاچه را کوه‌های پوشیده از جنگل فراگرفته‌اند و همین امر به زیبایی

آن افزوده است. طول دریاچه ۶ کیلومتر و عرض آن حدود ۲ کیلومتر است و مساحتی حدود ۷۵۰ هکتار را دربرمی‌گیرد. عمق متوسط دریاچه ۳ متر است که از نظر عمق، وسعت و حجم آب، شرایط بسیار مناسبی را برای قایقرانی و اسکی روی آب فراهم می‌کند. حجم آب دریاچه از ۲۲/۵ میلیون مترمکعب تا ۴۷/۵ میلیون مترمکعب در طول سال متغیر است. نکته در خور توجه در تشکیل این دریاچه، وجود چشمه‌های آب‌شیرین در کف آن است که آب دریاچه را تأمین می‌کند و به این خاطر زریوار را بزرگ‌ترین چشمه آب شیرین جهان نامیده‌اند (سایت فرمانداری مریوان).

مجتمع پارک ساحلی زریوار: مهم‌ترین و چه بسا تنها مجموعه گردشگری موجود در زریوار، مجموعه پارک ساحلی و تپه مشرف به آن است. در طرح پیشنهادی برای توسعه و گسترش مجموعه پارک ساحلی و تپه مشرف به آن در قالب سه مجموعه مرتبط، لکن دارای هویت مستقل کالبدی و عملکردی، ارائه شده است.

دشت بیلو: دشت بیلو در ۱۵ کیلومتری شهر مریوان قرار دارد. این دشت با پوشش گیاهی مناسب و چشمه‌های آب و همچنین جنگل‌های اطراف آن پذیرای تعداد زیادی از اهالی شهر و روستاهای اطراف است. زمین‌های اطراف این دشت در گذشته برای برنج‌کاری استفاده می‌شده است.

قمچیان: از دیگر نقاط زیبا در حواشی جاده مریوان - سقز، منطقه تفریحی قمچیان است. مکان تفریحی قمچیان نیز در حد فاصل جاده مریوان و سقز واقع شده است. این منطقه زیبا افزون بر سرسبزی، دارای گیاهان خوراکی زیادی در فصل بهار مانند قارچ، پیچک و ریواس است. همچنین در کوه‌ها و دره‌های اطراف آن حیوانات وحشی از قبیل خرس، روباه، خرگوش، گرگ و انواع پرندگان - خصوصاً کبک - وجود دارد.

ناوطاق: ناوطاق گاران در ۴۰ کیلومتری شهر مریوان و بین بخش‌های سرشیو و مرکزی قرار دارد. این دشت در فصل بهار به واسطه سرسبزی و طبیعت زیبا و چشمه‌های آب، پذیرای گردشگران زیادی است.

ملاقوبی: ملاقوبی در سه کیلومتری مریوان در شمال اراضی روستاهای هجرت و جنوب‌شرقی روستای برقلعه قرار گرفته و از روزگار کهن تاکنون به عنوان زیارتگاه و تفریحگاه مردم منطقه بوده است. در این مکان درختان جنگلی زیادی وجود دارد. نام این محل به واسطه وجود زیارتگاه شخصی به نام ملاقوبی نام‌گذاری شده است. در منطقه مریوان صرف‌نظر از دشت مریوان، دریاچه زریوار، دره‌های رود تازه مریوان، رودخانه قزلجه، دره اسراوا و دره رود شیان، بقیه نقاط را کوهستان‌های مرتفع با دره‌های تنگ و عمیق در بر گرفته است. رود شیان از آبادی شیاناو به سمت جنوب شرقی تا محل برخورد به رودهای مریوان و گاران، و از جنوب شرق به شمال شرق دره رود زاب با برخورد به رودخانه گاران در محل دواب دو منطقه با ناهمواری‌های مختلف از هم متمایز و جدا می‌شوند. در شمال ناهمواری‌های ملایم و کم‌ارتفاع با دره‌های باز و کم‌عمق در تمام جهت‌ها دیده می‌شوند. در این ناحیه تمام مناطق کوهستانی پوشیده از جنگل‌های تنک است. وجود رودخانه‌های متعدد، دشت‌های نسبتاً وسیع و دریاچه زریوار از مشخصات جغرافیایی شمال مریوان است. در جنوب‌شرقی، به استثنای کوه کره‌میانه در شمال، جنگل حداکثر ارتفاع نسبی از شمال دریاچه زریوار ۱۰۰۰ متر و در جنوب آن ۸۵۰ متر است. پست‌ترین نقطه شمال در محل برخورد رودخانه‌های گاران، رزاو ۱۱۰۰ متر و بلندترین نقطه آن در قله برده رشه از کوه‌های پشت شهیدان است که بلندی آن به ۲۴۹۱ متر می‌رسد. در بخش جنوبی منطقه کوهستان سنگی و مرتفع با دره‌های عمیق و تنگ مشخص‌کننده ناهمواری‌های این منطقه است. رشته‌کوه شاهو، رشته‌کوه‌های شمالی آن به نام‌های «ح‌ه شه دول» و «کوه سالان»، اصلی‌ترین ناهمواری‌های منطقه جنوبی را به وجود آورده‌اند. جهت این کوه‌ها از شمال‌غربی به جنوب‌شرقی است. در این ناحیه اختلاف بین قله‌های بلند و عمق دره‌ها بسیار زیاد است. حداکثر ارتفاع مطلق، در کوه شاهو به ۱۹۸۵ متر و حداقل ارتفاع در محل برخورد و تلاقی رودهای «دواب» و «ژاورود» به کمتر از ۹۰۰ متر می‌رسد. در این بخش رودخانه سیروان از کنار کوه شاهو می‌گذرد که بند تنگ و عمیقی را به وجود آورده است.

جدول ۲. فرصت‌ها و قوت‌های اکوتوریسم و خدمات گردشگری در استان کردستان

ردیف	شرح	موقعیت جغرافیایی	میزان اراضی قابل بهره‌برداری (هکتار)	وضعیت مالکیت اراضی	تأسیسات مورد نیاز طرح	زیرساخت های مورد نیاز	برآورد هزینه زیرساخت های مورد نیاز	برآورد میزان سرمایه‌گذاری مورد نیاز	فاصله کانون تا مرکز استان (کیلومتر)	زیرساختهای ارتباطی موجود در استان	انتیازات عوامل و عوامل مؤثر در انتخاب کانون به عنوان فرصت برتر سرمایه‌گذاری
۱	کانون توریستی دریاچه زریوار	شهرستان مریوان - دریاچه زریوار	۵۰	مناخ طبیعی بیاد مسکن	ویلاسازی - رستوران - کلبهک - سکرهای تماشای مسیر اسکله	آب برق، کان تلن، راه	—	—	۲۲۲	مخابرات - جهاد - قزوینگاه	بازارچه مرزی مریوان، زیبایی دریاچه زریوار
۲	روستای بانگان مریوان	۴۸ کیلومتری شهر کامیاران و ۹۵ کیلومتری شهر مریوان	۲	شخصی و دولتی	مثل آپارتمان - رستوران - امکانات رفاهی - قهوهخانه - سینی - قایق‌سواری	آب برق، کان تلن، راه	—	—	۱۲۰	مخابرات - جهاد - قزوینگاه	وضعیت خاص معماری و وضعیت توپوگرافی منطقه
۳	غار کرینز	دیواندره شهرستان سنقر روستای بیزباش کنی ۵ کیلومتر ۵ غار	۲/۵	مناخ طبیعی بیاد مسکن	رستوران - مجموعه فرهنگی - ورزشی - ویلاهای تفریحی - پارک - شهرسازی	آب برق، کان تلن، راه	—	—	۱۵۵	مخابرات - جهاد - قزوینگاه	تزیینکی به سایت باستانی تخت سلیمان - سکرتهای کاهنهای سوریایی
۴	روستاهای سنقر گردشگری معماری	تعداد ۱۴ روستای بافت تاریخی و معماری	—	محیط زیست مناخ طبیعی	رستوران - اقامتگاه - امکانات رفاهی	آب برق، کان تلن، راه	۲	—	—	مخابرات - جهاد	جاذبه رحش چلبه های طبیعی و فرهنگی پتانسیل های گردشگری
۵	سلسله‌های سد قشلاق و معور قشلاق گریزه	شمال سنندج	۹۵۰	مناخ طبیعی - آب	هتل - رستوران - امکانات رفاهی - شهرسازی	آب برق، کان تلن، راه	۱۰	—	—	مخابرات - جهاد	جاذبه های طبیعی و فرهنگی پتانسیل های گردشگری
۶	منبع تریبی توریستی آبپور	جنوب سنندج	۸۵۰	مناخ طبیعی - شهرسازی	هتل - هتل - رستوران - کلبهک - ویلا - امکانات رفاهی - پوست اسکله - تله کابین	آب برق، کان تلن، راه	۵۰	—	۱	بنوق - جهاد	آب و هوا - چشم انداز - جاذبه های طبیعی - توپوگرافی - فضای سبز - پوشش گیاهی و جانوری

منبع: شرکت تحقیقات جهاد آب و ایگزیرداری، ۱۳۸۵، ۷۶

روش تحقیق

با توجه به موضوع مورد مطالعه و هدف تحقیق، روش تحقیق به توصیفی-تحلیلی (ترکیبی از نوع کمی و کیفی) است. در شیوه توصیفی به مطالعه تجربیات جهانی و داخلی در زمینه نوشتارهای اکوتوریسم پرداخته شد و در شیوه تحلیلی نیز تکنیک SWOT مورد استفاده قرار گرفت. برای انجام مطالعه میدانی دو گروه مطالعه در قالب کارشناسان و مسئولان برنامه‌ریزی شهرستان و ۱۵۰ نفر از مردم عادی که به نوعی در فرایند کسب‌وکار مرتبط با گردشگران بودند، انتخاب گردید. در هر دو گروه به خاطر فقدان آمارهای رسمی، از روش نمونه‌گیری تمام‌شماری تصادفی استفاده گردید که نتیجه آن انتخاب ۵۰ نفر از مسئولان صاحب‌نظر در این زمینه و ۱۵۰ نفر از مردم به عنوان ذی‌نفعان جامعه محلی بوده است.

تکنیک SWOT، تحلیل بسیار مفیدی برای تحلیل موقعیت جاری و تصمیم‌گیری، ارزیابی پیامدها و گزینه‌ها برای انتخاب است و نه تنها چشم‌انداز کنونی بلکه فرصت‌ها و تهدیدات آتی را نیز در نظر می‌گیرد. از همین رو در این مطالعه نیز برای دستیابی به اهداف، ابتدا پرسشنامه‌ای براساس چارچوب نظری و وضع موجود منطقه مورد مطالعه در قالب یک جدول SWOT، برای مدل راهبردی طراحی گردید و در اختیار نمونه‌ها (مشمول بر ۵۰ نفر از کارشناسان برنامه‌ریزی و مدیریت شهرستان در سازمان‌های متولی و ۱۵۰ نفر از مردم) قرار داده شد. سپس ماتریس راهبردی طراحی گردید تا از این طرح ضعف‌ها و تهدیدها شناسایی شوند و راهبردهای مناسب ارائه گردند. بنابراین در این مطالعه مدل راهبردی نه تنها چشم‌انداز کنونی بلکه فرصت‌ها و تهدیدات آتی را در توسعه اکوتوریسم منطقه نیز در نظر می‌گیرد (جدول ۳).

فرایند اجرای مدل SWOT در دو محیط بیرونی و درونی - و هر یک نیز در دو بعد- ساخت‌دهی می‌شود:

الف) نقاط قوت/ضعف: این وجه از فرایند به تحلیل نقاط قوت/ضعف درونی یک موقعیت گروهی می‌پردازد. در این بعد از مسئله عمدتاً عوامل درونی مؤثر بر توسعه اکوتوریسم مورد توجه قرار گرفت.

ب) فرصت‌ها/تهدیدها: این وجه نیز به فرصت‌ها و تهدیدهای بیرونی در محیط پیرامونی

می‌پردازد. در این بعد عمدتاً توجه و نگاه به عوامل ملی و فراملی به توسعه اکوتوریسم در دستیابی به اهداف، در نظر گرفته شد.

افزون بر این، فرایند انجام کار برای دستیابی به نتیجه در مدل راهبردی، در شش گام بدین شرح انجام شد:

گام نخست- تعیین و اولویت‌بندی و امتیازدهی فرصت‌های موجود در پیش توسعه اکوتوریسم با در نظر گرفتن فرصت‌های حاصل از محیط بیرونی (در سطح منطقه‌ای و ملی)؛

گام دوم- تعیین و اولویت‌بندی و امتیازدهی تهدیدهای موجود در پیش توسعه اکوتوریسم با توجه به تهدیدهای حاصل از محیط بیرونی (در سطح محلی)؛

گام سوم- تعیین و اولویت‌بندی و امتیازدهی قوت‌های موجود در پیش توسعه اکوتوریسم با در نظر گرفتن قوت‌های حاصل از محیط درونی (در سطح محلی)؛

گام چهارم- تعیین و اولویت‌بندی و امتیازدهی نقاط ضعف موجود در توسعه اکوتوریسم با در نظر گرفتن ضعف‌های حاصل از محیط درونی (در سطح محلی)؛

گام پنجم- تشکیل ماتریس اولویت‌های راهبردی برای ارائه اولویت‌های راهبردی پیشنهادی برای برطرف کردن و حل نقاط ضعف و تهدیدهای توسعه اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه به عنوان آسیب‌های مطرح از طریق تقویت فرصت‌ها و قوت‌های موجود برای توسعه اکوتوریسم با در نظر گرفتن همزمان عوامل مؤثر در محیط بیرونی و درونی؛ و

گام ششم- تدوین راهبرد کانونی توسعه اکوتوریسم از دیدگاه کارشناسان و مردم.

جدول ۳. ماتریس SOWT و نحوه تعیین راهبردها

ماتریس SWOT	قوت‌ها (Strengths)	ضعف‌ها (Weaknesses)
فرصت‌ها (Opportunities)	راهبرد SO	راهبرد WO
تهدیدها (Threats)	راهبرد ST	راهبرد WT

تعیین راهبردهای کوتاه و بلند مدت توسعه

یافته‌های تحقیق

در مرحله نخست برای دستیابی به مهم‌ترین اولویت‌ها در توسعه اکوتوریسم شهر مریوان، اقدام به تشکیل ماتریس عوامل ارائه‌شده به وسیله دو گروه مسئولان و مردم گردید تا براساس مقایسه دوبه‌دویی عوامل در زیرگروه‌های فرصت‌ها، ضعف‌ها و قوت‌ها و تهدیدها، راهبردهای چهارگانه توسعه اکوتوریسم در منطقه شناسایی شوند (جدول ۴).

جدول ۴. ماتریس راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان مریوان

ضعف‌ها (W)	قوت‌ها (S)	
<ul style="list-style-type: none"> ◀ امنیت پایین گردشگری در منطقه ◀ عدم آشنایی ساکنان محلی با ارزش محیط طبیعی و جاذبه‌های ناشی از آن ◀ عدم مشارکت‌پذیری مردم در زمینه سرمایه‌گذاری اکوتوریستی ◀ ایمن نبودن شبکه راه‌های ارتباطی منطقه ◀ اطلاع‌رسانی ناکافی و ناقص در زمینه جاذبه‌های طبیعت‌گردی منطقه ◀ کمبود خدمات عمومی در مناطق گردشگری 	<ul style="list-style-type: none"> ◀ وجود فرهنگ مهمان‌نواز و خونگرم در مردم محلی منطقه ◀ تنوع اقلیمی ◀ تنوع پوشش گیاهی ◀ موقعیت ژئومورفولوژیکی ◀ وجود چشم‌اندازهای طبیعی بکر اکولوژیک ◀ فراهم کردن زمینه‌های شادابی و سلامت روحی و روانی برای گردشگران ◀ وجود راهنمایان محلی خبره ◀ علاقه مردم محلی به حفظ محیط زیست و طبیعت ◀ وجود تسهیلات گردشگری در منطقه ◀ وجود زیرساخت‌های مناسب گردشگری 	<p>تحلیل SWOT</p> <p>نیروهای درونی</p> <p>نیروهای بیرونی</p>

ادامه جدول ۴. ماتریس راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان مریوان

فرصت‌ها (O)	راهبردهای رقابتی / تهاجمی (SO)	راهبردهای تنوع (ST)
<p>ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری</p> <p>سودآوری و جاری شدن سرمایه و درآمد به منطقه</p> <p>جلب توجه دولت به طبیعت‌گردی و گردشگری در منطقه</p> <p>فرصت برقراری ارتباطات اجتماعی و فرهنگی میان اقوام مختلف</p> <p>شکل‌گیری فرصت‌های شغلی جدید در منطقه برای افراد محلی</p> <p>بازسازی و یا ارائه زیرساخت‌های جدید به منطقه (مانند حمل‌ونقل، راه‌های ارتباطی، هتل‌ها و رستوران‌ها و مانند آن)</p>	<p>تقویت ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری با توجه به پتانسیل‌های بالای منطقه</p> <p>تقویت و جذب سرمایه‌ها برای کسب سود و جاری شدن درآمد به منطقه</p> <p>تقویت سرمایه‌گذاری برای ایجاد فرصت‌های اشتغال برای مردم محلی و منطقه با توجه به قابلیت‌های موجود</p> <p>تقویت ارتباطات اجتماعی و فرهنگی با توجه به فرهنگ میهمان‌نوازی مردم منطقه</p> <p>تقویت و بازسازی زیرساخت‌های گردشگری و ایجاد زیرساخت‌های جدید در منطقه برای جذب هر چه بیشتر گردشگر</p>	<p>تنوع‌بخشی ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری برای کسب سود و درآمد بیشتر</p> <p>تنوع‌بخشی به ارتباطات اجتماعی و فرهنگی برای کاهش تأثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی ناشی از گردشگری</p> <p>تنوع‌بخشی و ایجاد زیرساخت‌های جدید مانند هتل و رستوران برای ایجاد رغبت و ورود گردشگران به منطقه</p> <p>تنوع‌بخشی و جلب مشارکت بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در منطقه</p> <p>تنوع‌بخشی به قوانین و سیاست‌گذاری‌های مناسب برای جلب حمایت‌های بخش خصوصی</p> <p>تنوع‌بخشی و ابتکار در ایجاد اشتغال و شغل‌های جدید برای جلب گردشگران</p>

ادامه جدول ۴. ماتریس راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان مریوان

تهدبدها (T)	راهبردهای بازنگری / تغییر جهت هوشمندانه (WO)	راهبردهای تدافعی (WT)
<p>تأثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی گردشگری بر منطقه</p> <p>تأثیرات منفی و آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از گردشگری</p> <p>ورورد توریسم سرگردان و بی‌هدف به منطقه</p> <p>بی‌توجهی به قوانین محیط‌زیست</p> <p>پذیرش توریست بیش از ظرفیت محیط</p> <p>شکل‌گیری ناامنی‌های اجتماعی در منطقه</p> <p>سیاست‌گذاری‌های نامناسب برای مدیریت اکوتوریسم در منطقه</p> <p>فقدان تبلیغات و اطلاع‌رسانی مناسب</p> <p>تمرکز بیش از حد توان جمعیتی در مناطق طبیعت‌گردی</p> <p>فقدان امکانات و زیرساخت‌های مناسب در منطقه برای جذب و حفظ گردشگر</p>	<p>بازنگری در سیاست‌های دولت در زمینه جذب سرمایه‌گذاری</p> <p>بازنگری در خدمات و تسهیلات ارائه‌شده در زمینه زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری منطقه</p> <p>بازنگری در ورود گردشگران بیش از ظرفیت منطقه</p> <p>بازنگری در قوانین و ایجاد امنیت برای امنیت خاطر گردشگران و آسودگی آنها</p> <p>بازنگری در استفاده از مسئولان و افراد بومی برای راهنمایی هر چه بیشتر گردشگران</p> <p>بازنگری در تبلیغات سوء صورت گرفته در مورد امنیت منطقه برای تغییر دید گردشگران نسبت به منطقه</p>	<p>جلوگیری از ورود افراد مزاحم و شرور، به منظور ایجاد امنیت برای گردشگران</p> <p>جلوگیری از تخریب محیط زیست به دلیل ورود بیش از حد گردشگران به منطقه</p> <p>جلوگیری از ورود و تأثیر فرهنگ‌های بیگانه با فرهنگ بومی برای حفظ آداب و رسوم محلی</p> <p>جلوگیری از ورود و برخورد با گردشگرانی که به قوانین زیست‌محیطی بی‌توجه‌اند</p> <p>جلوگیری از تبلیغات سوء صورت گرفته درباره مردم و امنیت خود منطقه</p>

سپس نتایج به دست آمده براساس الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم سازماندهی شد و محاسبات آماری در قالب مجموع امتیازها، وزن نسبی و مقیاس از دیدگاه مردم و شوراها در شهرستان انجام گرفت که در جدول ۵ درج شده است.

جدول ۵. ماتریس تحلیل الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم از دیدگاه مردم و مسئولان

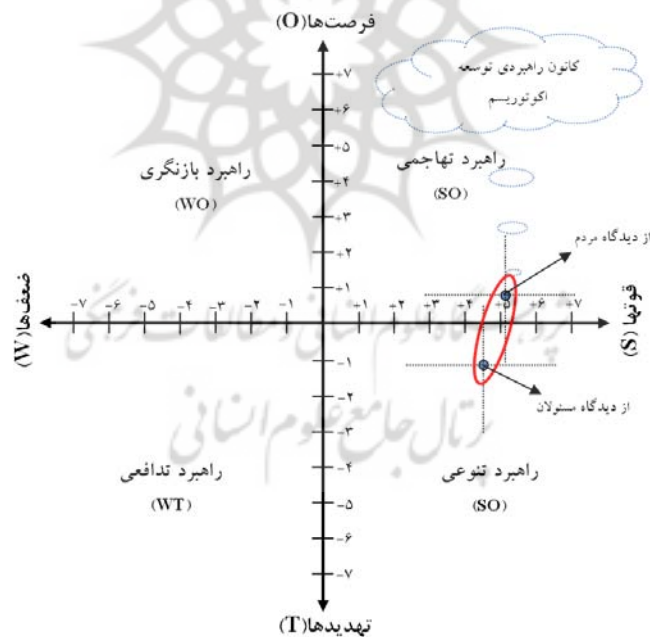
مسئولان				مردم				SWOT		
امتیاز	مقیاس	وزن نسبی	مجموع امتیازها	امتیاز	مقیاس	وزن نسبی	مجموع امتیازها			
-1.3	4	-0.3	235	-1.0	3	-0.3	330	O1	فرصت‌ها	عوامل بیرونی
-1.1	4	-0.3	197	-1.3	4	-0.3	343	O2		
-1.0	3	-0.3	254	-0.5	2	-0.2	253	O3		
-2.0	4	-0.5	361	-0.9	3	-0.3	329	O4		
-1.0	4	-0.3	187	-0.9	3	-0.3	302	O5		
-1.1	3	-0.4	274	-1.2	4	-0.3	319	O6		
0.4	2	0.2	-147	0.5	2	0.3	-284	T1	تهدیدها	
0.7	2	0.3	-248	0.8	3	0.3	-282	T2		
0.6	2	0.3	-213	0.2	1	0.2	-259	T3		
0.7	2	0.3	-247	0.6	2	0.3	-313	T4		
0.5	2	0.3	-192	0.5	2	0.3	-277	T5		
1.2	3	0.4	-301	0.7	3	0.2	-247	T6		
0.2	1	0.2	-137	1.2	4	0.3	-314	T7		
0.7	2	0.4	-268	0.6	2	0.3	-315	T8		
0.7	2	0.3	-249	0.3	1	0.3	-289	T9		
0.7	2	0.3	-238	1.0	3	0.3	-338	T10		
-1.2		1	-732	0.7		1	-1042	مجموع		

ادامه جدول ۵. ماتریس تحلیل الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم از دیدگاه مردم و مسئولان

مسئولان				مردم				SWOT		
امتیاز	مقیاس	وزن نسبی	مجموع امتیازها	امتیاز	مقیاس	وزن نسبی	مجموع امتیازها			
0.7	3	0.2	247	1.0	4	0.3	412	S1	قوت‌ها	عوامل درونی
0.7	3	0.2	264	1.0	4	0.2	384	S2		
0.2	2	0.1	135	0.8	3	0.3	416	S3		
0.3	2	0.1	164	0.7	3	0.2	371	S4		
0.4	2	0.2	197	1.0	4	0.3	399	S5		
0.6	3	0.2	237	0.9	4	0.2	341	S6		
1.2	4	0.3	351	0.6	3	0.2	306	S7		
1.2	4	0.3	328	0.6	3	0.2	300	S8		
0.5	2	0.3	294	0.3	2	0.2	259	S9		
1.1	4	0.3	307	0.5	3	0.2	253	S10		
-0.2	1	-0.2	-194	-0.3	2	-0.2	-263	W1	ضعف‌ها	
-0.4	2	-0.2	-201	-0.2	1	-0.2	-290	W2		
-0.4	2	-0.2	-236	-0.2	1	-0.2	-301	W3		
-0.5	2	-0.2	-276	-0.4	2	-0.2	-334	W4		
-0.2	1	-0.2	-187	-0.6	3	-0.2	-326	W5		
-0.8	3	-0.3	-305	-0.4	2	-0.2	-340	W6		
4.5		1	1125	5.1		1	1587	مجموع		

براساس نتایج به دست آمده از این جداول، تحلیل هر یک از نقاط ضعف و قوت یا فرصت و تهدید از نظر گروه مسئولان و مردم محلی مشارکت‌کننده به صورت نمودار X و Y الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم تنظیم گردید که از دیدگاه مسئولان به لحاظ دارا بودن فرصت‌ها و جاذبه‌های اکوتوریسم در منطقه بالاست، اما توسعه اکوتوریسم با وضعیت موجود در جنبه‌های مختلف تهدیداتی را هم برای منطقه به دنبال دارد. با این حال، از دیدگاه مردم پتانسیل‌های اکوتوریسم موجود در منطقه فرصت بسیار مناسبی است و شرایط بیرونی هم برای استفاده از

این فرصت‌ها فراهم است. مجموع امتیازات محاسبه شده از نظر مسئولان در مدل راهبردی نشان می‌دهد که قوت‌ها و ضعف‌های منطقه به لحاظ اکوتوریسم برابر با ۴/۵ است و برای فرصت‌ها و تهدیدها برابر با ۱/۲- است. از دیدگاه مردم نیز مجموع امتیازات محاسبه شده برای محور ضعف‌ها و قوت‌های توسعه اکوتوریسم برابر با ۵/۱ و برای فرصت‌ها و تهدیدها ۰/۷ برآورد شده است. بنابراین از دیدگاه مردم منطقه، بسترها و توانمندی‌های درونی توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان، قوی‌تر از فرصت‌های بیرونی آن است. این امر در جهت‌گیری توسعه اکوتوریسم از دیدگاه مردم منطقه، به سمت راهبرد تهاجمی میل می‌کند؛ اما از دیدگاه مسئولان، مجموعه شرایط درست عکس دیدگاه مردم است و آنها شرایط بیرونی حاکم بر توسعه اکوتوریسم را در منطقه در وضعیت موجود مناسب نمی‌دانند و به همین سبب راهبرد کانونی آنها برای توسعه اکوتوریسم در محدوده راهبرد تنوعی مدل راهبردی قرار می‌گیرد (شکل ۴).

شکل ۴. نمودار تحلیل راهبردی وضعیت و کانون توسعه اکوتوریسم از دیدگاه مسئولان و مردم

همان‌گونه که از نمودار و محاسبات انجام شده استنباط می‌شود، از دیدگاه دو گروه مسئولان و مردم شهرستان مریوان، راهبرد کانونی برای توسعه اکوتوریسم منطقه متفاوت است، زیرا نتایج حاصل از محاسبات نشان داد که مردم به راهبرد تهاجمی معتقدند و مسئولان به راهبرد تنوعی اعتقاد دارند. در واقع این تفاوت در راهبرد کانونی برای توسعه اکوتوریسم در شهرستان تنها در جنبه بیرونی عوامل تأثیرگذار به توسعه اکوتوریسم محدود می‌شود. در جنبه درونی دیدگاه‌های هر دو گروه به هم نزدیک است. بنابراین در جنبه درونی هم‌گرایی دیدگاه‌های هر دو گروه مردم مسئولان می‌تواند تقویت‌کننده هم باشند؛ اما در جنبه بیرونی که عمدتاً به عوامل کلان سیاست‌گذاری و مدیریتی و برنامه‌ریزی در زمینه توسعه اکوتوریسم مربوط می‌شود، چه‌بسا نظر مسئولان به واقعیت نزدیک‌تر باشد، زیرا دیدگاه‌های آنها به دلیل آگاهی از برخی جنبه‌های مدیریتی، هدف‌گذاری‌های توسعه گردشگری و شرایط برنامه‌ریزی، دقیق‌تر از مردم است و نظر مردم در این زمینه بیشتر احساسی و توأم با تعلق مکانی است.

بنابراین به نظر می‌رسد برای رسیدن به توسعه اکوتوریسم پایدار در منطقه بهتر است ابتدا اولویت‌های راهبردی تنوعی در زمینه توسعه اکوتوریسم در منطقه مورد توجه قرار گیرد تا از این طریق تهدیدات ناشی از اکوتوریسم نیز برای منطقه برطرف شود و تأثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی گردشگری بر منطقه، تأثیرات منفی و آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از گردشگری، ورود گردشگر سرگردان و بی‌هدف به منطقه، بی‌توجهی به قوانین محیط زیست، پذیرش گردشگر بیش از ظرفیت محیط، شکل‌گیری نامنی‌های اجتماعی در منطقه، سیاست‌گذاری‌های نامناسب برای مدیریت، کمبود یا فقدان تبلیغات و اطلاع‌رسانی مناسب، تمرکز بیش از حد توان جمعیتی در مناطق دارای چشم‌انداز طبیعی و در نهایت فقدان امکانات و زیرساخت‌های مناسب در منطقه برای جذب و حفظ گردشگر، به فرصت‌های مناسب تغییر یابد تا در نهایت با مهیا شدن چنین شرایطی و حفظ و تقویت پتانسیل‌های اکوتوریسم منطقه به عنوان عوامل درونی تأثیرگذار، زمینه‌های تحقق توسعه اکوتوریسم پایدار یا مطلوب در منطقه فراهم آید.

نتیجه‌گیری

با توجه به مبانی نظری مقاله و مطالعه میدانی در خصوص ظرفیت‌ها و محدودیت‌های توسعه

اکوتوریسم، ضرورت دارد که هم‌سو با اهداف توسعه پایدار گردشگری و اکوتوریسم پایدار، برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار با رویکرد مشارکتی مردم و مسئولان تدوین گردد تا ضمن افزایش احساس تعلق و مالکیت در همه گروه‌های ذی‌نفع، اکوتوریسم پایدار، ظرفیت‌سازی سازمانی و فعالیتی و فضایی و مکانی گسترش یابد و تقویت شود. امروزه صنعت گردشگری و به‌ویژه اکوتوریسم، به عنوان رویکردی جدید برای توسعه همزیستی انسان و اجتماع، به منظور بهره‌وری اقتصادی، در توسعه مناطق جایگاه خاص و مناسبی یافته است. از این‌رو مناطق دارای چشم‌اندازهای طبیعی به واسطه وضعیت جغرافیایی و زیست‌محیطی از نظر اقلیمی و توپوگرافی و هیدرولوژیکی جاذبه‌های ویژه‌ای را به وجود می‌آورند. در نتیجه، توجه به این شاخه نوپای صنعت گردشگری در مناطق شهری و پیرامونی ضروری است، زیرا گنجینه پتانسیل‌های اکوتوریسم موجود، می‌تواند این مناطق را به قطب‌های گردشگری در پهنه قلمرو وسیع جغرافیایی تبدیل کند تا از طریق تقویت ظرفیت‌ها، زمینه برای شکل‌گیری شبکه‌های گردشگری در منطقه تحقق یابد. این نگاه فرایندی به توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان با زمینه‌سازی و به‌کارگیری برنامه‌ریزی راهبردی امکان‌پذیر است. از این‌رو به منظور تقویت توسعه اکوتوریسم پایدار در منطقه مورد مطالعه، از جمع‌بندی دیدگاه مردم و مسئولان راهبردهای تنوع‌بخشی به عنوان مجموعه‌ای راهبردی برای اقدام توصیه می‌شود. در این زمینه تعدادی پیشنهاد کاربردی در ادامه ارائه می‌گردند:

- تلاش برای جذب همکاری همه‌جانبه ادارات و سازمان‌های دولتی و خصوصی مرتبط با اکوتوریسم شهرستان.
- تبلیغ در سطح شهرستان و شهرهای بزرگ اطراف، با توجه به نزدیکی نسبی شهرستان و مناطق اکوتوریسم آن به مراکز بزرگ جمعیتی.
- برگزاری جلسات توجیهی برای مردم محلی از مزیت‌های توسعه اکوتوریسم در شهرستان.
- پیگیری برای جذب سرمایه‌گذاری بخش دولتی در ارائه خدمات مورد نیاز به گردشگران.
- تقویت زیرساخت‌های مورد نیاز اکوتوریسم به منظور افزایش رضایت‌مندی گردشگران و نیز دسترسی راحت‌تر و سریع‌تر به مناطق گردشگری.
- شناسایی دقیق وضعیت گردشگران مانند مدت اقامت، فاصله دسترسی و مانند آن.

منابع

- درام، اندی و آلن مور، ۱۳۸۸، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی و مدیریت اکوتوریسم، ترجمه محسن زنجیر، نشر آبیژ، تهران.
- دوها بوچسبام، برناردو، ۱۳۸۴، طبیعت‌گردی و توسعه پایدار در کاستاریکا، ترجمه سولماز یگانه، ads.coo.ir/category
- رضوانی، علی اصغر، ۱۳۷۹، طبیعت‌گردی و نقش آن در حفاظت محیط زیست، نشریه سیمای اقتصادی، شماره ۱۷۳، صص. ۲۴۰-۲۳۴.
- زاهدی، شمس‌السادات، ۱۳۸۲، چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم، مجله مدرس، دوره ۷، شماره ۳، صص. ۱۵-۱.
- زاهدی، شمس‌السادات، ۱۳۸۵، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تأکید بر محیط زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- سایت فرمانداری مریوان به آدرس <http://www.marivan.gov.ir>
- شرکت تحقیقات جهاد آب و آبخیزداری، ۱۳۸۵، مطالعات تدوین سند ملی گردشگری طبیعی کشور، تدوین استراتژی ارتقای ظرفیت بخش دولتی، خصوصی و مردمی.
- کرمانی مجید و سعید امیریان، ۱۳۸۳، بررسی اثرات اقتصادی توریسم در جمهوری اسلامی ایران با استفاده از تحلیل داده-ستانده، فصلنامه پژوهش‌های بازرگانی، صص. ۲۷-۱.
- کیارستمی، قاسم، ۱۳۸۱، توسعه طبیعت‌گردی پایدار، انتشارات جهاد استان تهران.
- مافی، عزت‌الله و مهدی سقایی، ۱۳۸۳، مدلی ترکیبی برای توسعه فضایی گردشگری روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۳، صص. ۱۸۹-۱۶۵.
- محمدی ده‌چشمه، مصطفی و علی زنگی‌آبادی، ۱۳۸۷، امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT، مجله محیط‌شناسی، سال ۳۴، شماره ۴۷، صص. ۱۰-۱.
- نظری، فرشته، ۱۳۸۸، اکوتوریسم و نقش آن در توسعه پایدار، نشریه جاده‌های سبز، شماره ۵۴، ص. ۲.
- نوحه‌گر، احمد، محمدمهدی حسین‌زاده و اسما پیراسته، ۱۳۸۸، ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۵.

نویل، گر، ۱۹۷۵، نقش پارکهای ملی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، ترجمه هنریک مجنونیان، دفتر محیطزیست طبیعی سازمان محیطزیست.

Butler, R.W., 1994, **Ecotourism, Has it Achieved Maturity or Has the Bubble Burst?**, Keynote Address, Pasific Rim Tourism 2000, Rotorua, NewZealand, P. 4.

Butler, R.W., 2002, **Ecotourism - Has it Achieved Maturity or Has the Bubble Burst**, Pacific Rim tourism 2000 New Zealand, P. 256.

David B., C Weaver-Laura J. Lawton, 2007, **Twenty Years on: The State of Contemporary Ecotourism Research**, Tourism Management 28. PP. 1168–1179.

English Tourist Board, 2000, **The Green Light; a Guide to Sustainable Tourism**, London: Author.

ESCAP, 2003, **Ecotourism Development in the Pacific Island**, ESCAP Tourism Review, No. 23, United Nation, New York.

Fennell, David, 2000, **Ecotourism, an Introduction**, Rutledge, London and New York.

Fleischer, Aliza and Anat Tchetchik, 2005, **Does Rural Tourism Benefit from Agriculture?** Tourism Management, V. 26.

Ricklefs, Robert, E., 2001, **The Economy of Nature**, freeman, New York.

Scace, R.C. et al., 1992, **Ecotourism in Canada**, Canadian Environmental Advisory Council, Hull, Canada.

Timothy, D. Allen J., 2005, **Aspects of Tourism, Shopping Tourism, Retailing and Leisure**, Channel View Publications, Toronto.

Tisdell, Clem, 2000, **The Economics of Tourism**, Volume II, Edward Elgar Publishing Limited, Cheftenham, UK, Northampton, MA, USA.

Weaver, D. and Lawton, L., 2006, **Tourism Management**, Third Edition, Wiley Publications.

Zahedi, Sadat Shams, 2003, **Challenges from the Perspective of Sustainable Ecotourism Development**, modares Journal, Volume 7, Issue 3, PP. 1-15.

Zahedi, Sadat Shams, 2006, **Principles of Sustainable Tourism and Ecotourism (with emphasis on the environment)**, Publications Allameh Tabatabai University, Tehran.